

Bárány Zoltán¹

A BELMISSZIÓ HATÁSA A REFORMÁTUS TEOLÓGIAI KÉPZÉSRE
MAGYARORSZÁGON

ABSTRACT

The Impact of Home Mission on the Reformed Theological Education in Hungary

In the second half of the 19th century, the state legally recognised the Hungarian Reformed Church, but by that time, the circumstances had changed a lot because of urbanization and modernization; thus, the Reformed Church had to face new challenges. The so-called Home Mission realized that the church members' faith had faded, so its new task was to re-evangelize them. The main character of this mission was Aladár Szabó, a professor of Theology in the capital (Budapest). He repeatedly proposed the renewal of theological education. However, it was only 20 years later that his endeavours became successful when the Home Mission course became mandatory for the students of Theology. The seed gave its fruit after the First World War when multiple theologian generations joined the Home Mission until the Communist regime outlawed it.

Keywords: inner mission, reformed church, theology, youth mission, urbanization

Bevezetésképpen egy igen sokatmondó, rövid meghatározást szeretnék idézni, amely ízelítőt ad a belmisszió lelkületéből és távlati gondolkodásáról: „*Ez a szövet-ség, ha evangelizálja a magyar diákságot, evangelizálta Magyarországot*”² – állapította meg Forgács Gyula református lelképásztor nem kevés pátosszal az egyik belmissziós diákszervezetről. Ez a következtetés azt mutatja nekünk, hogy nem kisebb igény-nel lépett fel a hazai belmisszió, mint hogy a társadalom jótékony kovásza akart

- 1 Bárány Zoltán, református teológus-lelkész, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Doktori Iskolájának harmadéves doktori hallgatója. Kutatási területe: 20. századi magyar református egyháztörténet, Fonyad Dezső élete és munkássága. bzoli196@gmail.com
- 2 FORGÁCS Gyula: *A belmisszió kézikönyve*, Pápa, Magyar Református Egyház, 1925, 283.

lenni, az egész ország rekrisztianizálása érdekében – első renden a szó hitmélyítő értelmében.

Már a legelső belmissziós egyesületekben adott volt a felismerés, hogy a polgárosodó Magyarországon a fővárosi urbanizáció a maga modern nehézségeivel együtt új lehetőségeket is teremtett a keresztyén szolgálat területein. Például az első árvaegylet megalapításakor feltették a költői kérdést: „Napjainkban hihetetlen eredményeket idézett elő a szabad egyesülés, – s ez a keresztyénség szolgálatában is tanúsítandja a maga hatalmát! Mindazon nagy és hasznos vállalat, melyet külföldi testvéreinknél látunk, nem az egyházi kormánytól, hanem szabad egylektől vette eredetét; nem juthatnánk-e mi is ezúton nagy eredményhez?”³

Mielőtt azonban a belmisszió hatásairól írnék, meg kell említenem, hogy a 19. század második felében, a protestáns pátenst követő diadal utáni időkben, még a belmisszió kibontakozása előtt közvetlenül megindult az eszmecsere a szükséges egyházi reformok meghozatala érdekében, és ezek nem csupán az egyházszervezetet, hanem a lelki életet és a teológiai képzést is érintették. 1871-ben Kovács Albert pesti teológiai tanár szerkesztésében megindult az *Egyházi Reform* című havi közlöny, és ezzel kapcsolatban létrejött a Magyarországi Protestáns Egylet, mely az egyik legtevékenyebb egyházas szervezetté vált. A későbbi kritikák szerint a Protestáns Egylet gyors hanyatlásának⁴ oka abban keresendő, hogy alapszabályaiban a „valláserkölcsei közösség” létrehozása lebegett eszményi célként a szemek előtt, ám ez a hozzáállás „lelketlen” volt és távol állt a pragmatikus megfontolásoktól.⁵ Mindenesetre a Magyarországi Protestáns Egylet éppen annyira kavarta fel az állóvizet, hogy az érdeklődés a megújulás irányába terelődött, és felhívta a figyelmet a megoldandó problémákra. Ezek közé tartozott az a felkiáltójel is, hogy a lelkészutánpótlásról aktívan gondoskodni kellene, mert a lelkészhiány „nagy károkat fog okozni az egyháznak”.

Talán nem túlzunk, ha azt állítjuk, hogy a belmisszió jókor volt jó helyen, hogy a protestáns egyházakban elvégezhesse áldásos tevékenységét. Kósa László szerint a belmissziói egyesületek nagy része az ország központi területeihez, még inkább a fővároshoz kötődött, ezért a Dunamelléki Református Egyházkerületet és a Pesti Református Teológiai Akadémiát érte az a megtiszteltetés és nehéz feladat, hogy a belmisszió kezdeti szárnypróbálgatásainak otthont adjon.

A teológián megjelenő belmisszió első mozzanatait id. Szabó Aladár teológiára való beiratkozása körül azonosíthatjuk az 1880-as években, amikor a pesti lelkész-képző akadémia „a szabadelvű teológia fellegvára volt, a vallásos buzgóság az apályát élte”.⁶ Éppen ezért Szabó Aladár önszorgalomból egy kis internátust hozott

3 Mindkét hitvallású evangélikus árvákat segélyező egylet, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 2(1859/24), 1859. jún. 14., 643–644, 644.

4 1879-ben a Magyarországi Protestáns Egylet alig tudja megtartani évi rendes közgyűlését érdeklődés hiányában. Ld. Forgács: *A belmisszió kézikönyve*, 202.

5 Uo. 200.

6 Kósa László: *Szabó Aladár és az Új Óramutató*, in: Kósa László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 1. köt., Budapest, Argumentum–ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 511–522, 512.

létre maga körül, amelyben bibliaórára hívta a hozzá hasonló hitbeli igényekkel rendelkezőket. Egy legenda szerint az egyik skót misszióból érkezett bibliaárus véletlenül rájuk nyitott az egyik ilyen alkalmon, és a szokatlan bibliakörön annyira elcsodálkozott, hogy a jó hírrel rögtön elszaladt a skót misszió lelkipásztorához, Andrew Moodyhoz.⁷ Szabó Aladár, akit a „belmisszió atyjaként” is aposztrofál a szakirodalom, néhány évvel később feleségül vette Biberauer Irmát, a vasárnapi iskola egyik kezdeményezőjét, aki eleinte a saját otthonában, majd a budapesti teológusok szolgálatával együtt fővárosszerte szervezte a vasárnapi iskolai oktatást. Egyfajta ébredés indult el a teológia falai között, és egyre többen kapcsolódtak be a tanításba. Megjegyzendő, hogy a vasárnapi iskola kibontakozása lényegében egy időben indult el a Keresztyén Ifjúsági Egyesülettel, ezért az iskolai tanítók és az egyesületi tagok között jelentős átfedés volt. Mint minden újítás, a teológián megjelenő belmisszió is keltett negatív visszhangot, hiszen kegyességileg, hovatovább dogmatikailag leginkább evangelikál-pietista álláspontra helyezkedett a racionalizmussal szemben. Például megörökítésre került, hogy az 1882/1883-as tanévben a teológia seniora éles hangon tudomásra adta a belmisszió ellenében, hogy „ő supranaturalis dogmákat nem tolerál”.⁸ (A liberális teológia egyeduralmának időszakában pl. Jézus csodáinak történetisége, vagy maga a testi feltámadás.)

Az 1880-as években Szász Károly püspök több helyre is kirendelte segédlelkésznek Szabó Aladárt, hogy szervezze a fővárosi gyülekezeteket. Eközben bölcsészdoktorátust szerzett, és 29 évesen a budapesti teológia filozófiai és pedagógiai rendes tanárának nevezték ki. Ezután a teológusképzésben olyan személyekre volt hatással, mint Forgács Gyula, aki a Trianon utáni megújulási törekvések vezérszónoka, vagy Biberauer Richárd, a Filadelfia Diakonissza Egyesület megalapítója volt.

Ahogy említettem, mindeközben 1883-ban Szilassy Aladár kezdeményezésére megalakították az angol YMCA mintájára a Keresztyén Ifjúsági Egyesület elődjét, a Budapesti Református Ifjúsági Egyesületet.⁹ 1892-ben (9 évvel később) az angliai tanulmányútjáról hazatérő Szabó Aladár – ekkor már mint református teológiai tanár – az érdeklődő ifjúság és főként a teológusok körében tartott előadásában hívta fel a figyelmet az egyesületi munka szükségességére, és biztatta a hallgatót: „Hadd érje dicsőség egyházunkat és a mi intézetünk falait, hogy innen induljon ki a mozgalom az ifjak érdekében, az ifjak kebeléből az Úr Jézus zászlaja alatt.”¹⁰

7 Andrew Moody 1864–1871 és 1878–1904 között a magyarországi Skót misszió lelkipásztora volt.

8 Kovács Ábrahám: *A magyarországi vasárnapi iskolai mozgalom kialakulása és szervezeti megerősödése* in: Kósa (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., 997–1013, 1001.

9 Eredetileg a „keresztyén” megnevezést kívánták engedélyeztetni a hatóságoknál, ám a korszakban erősödő antiszemitizmus miatt gyanúsán tekintettek e konkrét jelzőre, így tíz évig nevében mint „református” egyesület létezhetett, ám felekezeti indíttatású volt a Keresztyén Ifjúsági Egyesület.

10 Forgács: *A belmisszió kézikönyve*, 226–227.

A LEKÉSZKÉPZÉS REFORMJA

A 19. század végén tehát már elindult a gondolkodás a lelkészképzés modernizációja terén, és konkrét lépéseket is tett az egyházvezetés az első tanulmányi és vizsgálati rend bevezetésével 1883-ban. Ez ugyan sok tekintetben újdonságot hozott a magyar református teológusképzésnek, viszont voltak meghatározó hangok, amelyek mégsem tekintették befejezettnek a teológiai képzés megújításának az ügyét. Ezek közé tartozott Zoványi Jenő is, aki frissen végzett teológiai magántanárként 1890-ben a *Protestáns Iskolai és Egyházi Lap*ban (továbbiakban: PEIL) 12 hasábos vitaindító cikkben tárgyalta a további reformok szükségességét.¹¹ A vitába többek között Kovács Ödön nagyenyedi professzor is bekapcsolódott, ám a legtöbben Szabó Aladár budapesti teológiai tanár vezérelveivel tudtak azonosulni, aki több ízben is a PEIL hasábjain osztotta meg gondolatait.

Szabó Aladár szerint a teológusképzést négy fő elv mentén kellene forradalmasítani. A következőképpen vezeti be elképzeléseibe az olvasót:

„Felfogásom szerint a következő elveket kellene érvényesíteni a hazai lelkészképzés terén. Először is az evangéliumi bizonyosság és határozottság elvét. Azután tekintettel kellene lennünk a magyar ifjúság egyéniségére. A tudományos képzés emelése végett a III. és IV-ed éven be kellene hoznunk a szakrendszert. Végül gyakorlati tevékenységre kellene szoktatnunk az ifjú teológust. Röviden: lelkészképzésünk legyen *evangéliumi, magyar, igazán tudományos és gyakorlati*.”¹²

A publicisztikái szerint Szabó Aladár vélekedése az, hogy a nyugati protestáns iskolaügyhöz képest a magyar diák nagy lemaradásban van, a magyar református teológiai oktatás mégis külföldi mintákat kíván meghonosítani, ami önmagában tévedés. A tudmányszeretet szelleme már a középiskolai évek alatt beférkőzik a német diákszívbé, és ezáltal a német teológusok tudományos igényessége is messze nagyobb, mint magyar társaiké. Emellett a német konfirmációs felkészítés a maga több hónapos kurzusával magabiztosabb bibliai tudást ad a hazai 5-6 hetes konfirmációi oktatáshoz képest. A skót példára tekintettel pedig azt a megállapítást teszi, hogy a vasárnapi iskolából szerzett kegyesség és lelkesedés ugyancsak hiátusként jelentkezik a magyar diáklélekben, viszont ez orvosolható a teológián a megfelelő lépések megtételével.

Szabó Aladár értekezése először is leszögezi, a magyar léleknek fárasztó és unalmas már rögtön az első évben hébert és ószövetségi bevezetéstant oktatni. Annál is inkább, mivel nem igazán ismertek előtte a Biblia történetei. Ezt a bajt kell legelőször kezelni, hogy nehogy előálljon az a képtelen helyzet, melyben

11 TÓTH-GYÓLLAI Dániel: *Anyaszentegyházunk életszükséglete*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, 2023, XXVIII.

12 SZABÓ Aladár: A lelkészképzésről II., *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 41(1901/19) 1901. május 12., 289–292, 289.

a teológus „többet tud a Bibliáról, mint a Bibliából”.¹³ Emellett a magyar néplelek példaképre vágyik, hőstörténeteket akar hallani, hogy vágy gyűljön a szívében a református lelkipásztorság eszményének követése iránt. Ezt úgy lehet elérni, hogy már rögtön a kezdőévben magyar egyháztörténeti oktatásban kell részesíteni a teológushallgatót, melynek során a dicsőséges sikerek és nehéz üldöztetések és próbatételek megismerése mentén meggyökerezik a hallgató szívében a küldetésudat.¹⁴ A cikksorozatban nemcsak a bemeneti, hanem a kimeneti követelményekről is szót ejt. A belmisszióból fakadó elvei alapján fogalmazza meg azt az elvárást a lelkipásztorképzéstől, hogy a lelkipásztorról alkotott elképzeléseinkben szakítsunk a „pápista” felfogással, és ismerjük el, hogy a lelki munka nem pusztán a lelkipásztorra bízott, hanem a lelkész feladata a gyülekezeti tagok lelki talentumának megtalálása, majd az ebben a „Krisztustól kapott küldetésben” történő lelkesítés, buzdítás.¹⁵ Végül – mai szemmel olvasva talán furcsa ilyen „banális” követelményről beszélni – Szabó Aladár elmarasztaló fájdalommal szól azokról a lelkipásztorokról is, akik nem képesek önálló prédikációt és imádságot mondani a szószéken, hanem a liturgia nem több, mint pusztán kopírozott szöveg felolvasása. Ezért a négy évre szóló tantervjavaslatát úgy állította össze, hogy az önálló prédikációírássra, imádkozásra és gondolkodásra képes lelkészek nevelését segítse elő.¹⁶

Szabó Aladár munkássága értő fülekre talált, és a budapesti teológiai tanárok 1907-ben kiadott 13 oldalas nyilatkozatából az derül ki, hogy magukévá tették a fenti elképzeléseket: első renden fő szemponttá emelték a Bibliában való jártasságot, de fontos elemként említették az öntudatos hitet és a tudományokban való elmélyedést is.¹⁷

A BELMISSZIÓ KIHÍVÁSAI

Az egyesületi munka a fenti (seniori) példán kívül másutt is ellenszemet kapott, és magasabb egyházi fórumokon is vonakodva fogadták a külföldi intézmények (egyesületek) hazai átplántálását.¹⁸ Ehhez kapcsolódóan szükséges megemlíteni

13 SZABÓ Aladár: A lelkészképzésről I., *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 41(1901/18), 1901. május 5., 273–274, 274.

14 SZABÓ Aladár: Reformáljuk a lelkészképzést!, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 36(1893/43), 1893. október 26., 682–684, 683. A négy elképzelésből egyedül a szaksziszter elve nem valósult meg a mai napig. Szabó Aladár elgondolása alapján az első két év alapozó ismeretek után alapvizsgát tenne a teológus, majd a harmadik és negyedik elméleti évét saját maga dönthetné el, mely „szakirányon” kívánná folytatni: exegetikai, egyháztörténeti-külmissziói, szisztematikai-bölcsészeti vagy gyakorlati-belmissziói szakirányon. Így ki-ki a saját érdeklődése alapján mélyedhetne el a további studiumokban.

15 Uo. 684.

16 SZABÓ Aladár: Még egyszer a lelkészképzésről, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 42(1902/12), 1902. március 23., 178–180, 180.

17 TÓTH-GYÖLLAI: *Anyaszentegyházunk szükséglete*, XXXI.

18 FORGÁCS: *A belmisszió kézikönyve*, 276.

azt, hogy több későbbi református egyházkormányzó fiatalkorában személyesen is idegenkedve fogadta a századfordulón a belmissziót, Révész Imre például úgy vélekedett, hogy az „nem felel meg a magyar génusznak”,¹⁹ Ravasz László szerint pedig külföldi íz érződött belőle, és sokan szektásodónak gondoltak minden belmissziói tevékenységet.²⁰ Ennek ellenére John Mott,²¹ a World Student Christian Federation észak-amerikai misszionáriusa 1909-ben tartott háromhetes evangelizáló körútja során Révész Imre „élete fordulatának kezdeteként emlékezett kolozsvári találkozásukra.”²² Hasonló élményeket élt át Makkai Sándor is, illetve Ravasz László kolozsvári tanárként „szinte ágostoni megtérésként” élte meg a találkozót. Mott első három előadásán Kovács J. István elnökölt, és bár nem vált elkötelezett hívévé, megragadó személyes élményéről adott számot. A teológiai tanárok sorába illeszkedik Victor János professzor is, aki utazótitkárként tevékenykedett az előbb említett MEKDSZ-ben, illetve KIE-ben.

Ilyen előzmények után jutunk el az egyik legfontosabb mérőföldkőhöz, ami a teológiai oktatást és a belmissziót illeti. Gróf Tisza István dunántúli egyházkerületi főgondnoknak és magyar miniszterelnöknek köszönhetjük azt, hogy a Konvent előtti nagyhatású szónoklatával „úgy világította meg a lelkészképzés reformjának életbevágó fontosságát, hogy az eddig csak sablonszerűen kezelt kérdés egyházunk egyik legfontosabb kérdéseként állott a konvent tagjai előtt”.²³ Ő indítványozta és fogalmazta meg a 105/1910. számú konventi határozatot, mely a teológiai képzés kötelező diszciplinái közé sorolta a belmisszió elméletét és gyakorlatát, melynek célja, hogy:

„Mindazon egyházi és társadalmi mozgalmakat, munkákat és intézményeket behatóan ismertesse, amelyek hazánkban és a külföldön a hívek lelki gondozása, valláserkölcsei nevelése, a szegények, betegek, árvák, elhagyottak, erkölcsi züllésnek indultak gondozása révén kifejlődtek s a társadalom különböző osztályaihoz tartozó híveket a krisztusi szeretet gyakorlati munkájában hivatván egyesíteni.”²⁴

A teológiai oktatásnak e nagy reformja mellett párhuzamosan a belmisszió munkatársai éppen a századfordulón fogalmazták meg azt, hogy nem sikerült elérni az áttörést, így várják a kedvezőbb alkalmat, és „akkor fújják meg a harsonát”.²⁵ Az elkeseredés után „a kedvező alkalom” nem sokat váratott magára, hiszen különös módon, úgy, mint a reformáció esetében Mohács, a nagy háború

19 KÓSA László: *Az egyesületek a budapesti reformátusság életében* in: Kósa (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., 1077–1117, 1109.

20 Uo.

21 John Mott (1865–1955) 1909-ben háromhetes evangelizációs körutat tartott Magyarországon, melynek hatására szervezték meg a Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetséget (MEKDSZ).

22 KÓSA: *Az egyesületek*, 1109.

23 TÓTH-GYÓLLAI: *Anyaszentegyházunk életségjegye*, XXXV.

24 KÓSA: *Az egyesületek*, 1104.

25 FORGÁCS: *A belmisszió kézikönyve*, 276.

után Trianon tragédiája hozta el a belmisszió kiszélesedését a hivatalos egyházban is. Ennek egyik fontos fejezete lesz a teológusok által életre hívott Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom.

Az SDG Szövetséget létrehozó teológusnemzedék már elődei által végzett komoly magvetésre tekinthetett vissza, hiszen amint láthattuk, főként a teológusok szolgálatával és vezetésével indult meg a vasárnapi iskolai munka. A már említett Budapesti Református Ifjúsági Egyesület egy idő után stagnálni kezdett, és java-részt már csak teológusokból állt, majd a Kálvin téri teológián tanuló budapesti ifjúság tagjai 1900-ban egy Theológus Szövetség megalakításán fáradoztak. Nagyobb méreteket majd csak ezután, a Sebestyén Jenő professzor által patronált, református princípiumokon nyugvó Soli Deo Gloria Szövetség ért el.

Ha az SDG kezdeti missziójáról szeretnénk képet kapni, akkor egy korabeli kézikönyv nagy segítségünkre lehet: Főnyad Dezső az SDG szervezetről és működéséről 1936-ban írt krónikájában részletesen értekezik a szövetség történetéről, elveiről és módszereiről.²⁶ Ebben a művében a történeti részben kifejti, hogy nem előzmény nélküli az SDG szellemisége, mert a mozgalom megalakulására hatással voltak a különböző létező evangéliumi diákszervezetek, mint például a KIE vagy az MEKDSZ, azonban az SDG azzal a sajátos igénnyel lépett oda a református ifjúság elé, hogy a Krisztussal való találkozás után a *református* egyházban találják meg a feladatukat, és az életük minden területén éljenek a hitvallásaink alapján. Főnyad Dezső szerint az I. világháború után az ún. „általános kereszténység” nem tudott a maga „jóhiszemű színtelenségével” olyan lendületet adni az egyháznak, amely által megerősödhetett volna, ezért szükség volt egy olyan irányzatra, amely szilárd, református elvekkel rendelkezik.²⁷ Ez az irány a Hollandiából származó, de Magyarországon Sebestyén Jenő teológiai professzor által kijelölt „történelmi kálvinizmus” útja volt, amely vallja a materialista ideológiákkal szemben Isten mindenható szuverenitását, és elvárja, hogy a református keresztyén ember magáévá tegye azt a világnézetet, miszerint életének minden egyes területét a kálvini tanítás és az ebből fakadó hitvallásaink szerint kell élni.²⁸ A Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom úgy fordította le ezt a maga küldetéstudatában, hogy a kálvinista világnézetre olyan nemzedéket akar nevelni, akik személyes hitüket e világnézettel kiegészítve öntudatos hittel rendelkező személyekké válnak.²⁹

A mozgalom Somogykilitin, a mai Siófok területén alakult meg, és ennek körülményeiről az egyik alapító tag, majd lelkes vezető, Töltéssy Zoltán a következőképpen számol be:

„Különös látványnak volt tanúja 1921. július 11-én a siófoki fából ácsolt színház üresen kongó nézőtere. A színpadon 30 egészen fiatal diákember állt körül

26 FŐNYAD Dezső (szerk.): *Bevezetés a diákmissziós munkába*, Budapest, Soli Deo Gloria Református Diákmozgalom, 1936.

27 Uo. 10.

28 Uo. 11.

29 Uo. 31.

egy korhadt lábú asztalt s egyenként odalépve a gyenge alkotmányhoz, tollat mártva aláírtak egy papirost. Közben a szívük mélyéből zokogott ki búsan, hazahívón a kálvinisták híres zsoltára: Tebenned bízunk eleitől fogva...³⁰

Az SDG munkájáról most nem szeretnék bővebben értekezni, de annyit mindenképpen megemlítenék, hogy habár a diákmozgalom túlnőtte a maga kezdeti kereteit és munkája az egész diákságra kiszélesedett, mindig is megmaradt a teológiákon működő toborzó szelleme, és egyre várta a tette kész lelkipásztor-növendékeket a szervezetébe. Örömmel nyugtáztam, hogy a budapesti teológia első emeleti folyosóján több olyan tablót is találunk, amelyen megtalálható az SDG felirat és annak tipikus szimbóluma – jelezve, hogy a 20-as, 30-as évek közepén akár egész évfolyamokat ragadott magával a diákegyesület.

Tegyük fel mi is a reformátorok kérdését: mi lett mindennek a haszna? A társadalom egészére nézve Kósa László megállapítja, hogy „az egyesületi munkának általában [nem] sikerült a 19. század derekától erősödő laicizálódást visszafordítani, de lassításához, fékezéséhez és az egyházas vallásosság addig nem ismert, új formáinak kialakulásához el nem hanyagolható módon hozzájárult”.³¹ Ez az állítás hatványozottan igaz a teológusokra nézve, hiszen a belmisszió új szint, inspirációt hozott a lelki munka területén, aminek áldásait azok a gyülekezetek is érezték, amelyekbe lelkipásztorként érkeztek a belmisszió munkatársai. Noha a belmisszió egész társadalmat megtéríteni akaró kezdeti evangelizáló szándéka nem teljesült, mégis nagy hatással volt a lelkészeken keresztül is a gyülekezeti közösségekre a szélrózsa minden irányában.

Az SDG munkájának kapcsán érdekes adalékot olvashatunk Ravasz László dunamelléki püspök és konventi lelkészi elnök visszaemlékezéseiben, ahol az iskolamisszió jövőjével kapcsolatos terveiben kiemelt szerepet biztosított volna a református diákmozgalomnak. Tőle idézem a következő koncepciót: „A tervem az volt, hogy ez a mozgalom [mármint az SDG] vegye át iskoláink lelki életének irányítását, természetesen úgy, hogy a nevelő személyzet maga is a mozgalom neveltje s így hivatott továbbbápolója legyen. De jött a nagy összeomlás.”³²

Magyarán Ravasz László nem kisebb megbecsülésben akarta részesíteni a Soli Deo Gloriát, mint hogy az egész magyar református iskolarendszer lelki hátterét ez az egyesület adja. Nem kérdés, hogy e tekintetben az iskolák államosítása, „önkéntes felajánlása”, és az SDG szintén „önkéntes” feloszlata jelentette Ravasz számára a nagy összeomlást.

Alázattal be kell valljam, hogy a téma sokkal mélyebb, mint hogy erről egyetlen tanulmányban kimerítően értekezni lehetne, mivel nemcsak az az érdekes, hogy

30 Töltéssy Zoltán leírása, közli: FÓNYAD (szerk.): *Bevezetés a diákmissziós munkába*, 14.

31 KÓSA: *Az egyesületek*, 1104.

32 RAVASZ László: *Emlékezéseim*, Budapest, Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1992, 185.

a teológiai oktatást hogyan formálta át a belmisszió, hanem hogy milyen hatással volt az egyesületi munka a lelkipásztorokra, és rajtuk keresztül a gyülekezetekre.

Végül milyen következtetéseket vonhatunk le, illetve milyen mintázat rajzolódik ki a belmissziónak a teológiai képzésünk kapcsán kifejtett közel százéves munkája nyomán? Úgy látom, hogy legalább három tényező együttállására volt szükség. Először is, volt egy népszerű és karizmatikus teológiai tanár, aki a külföldi tapasztalatok gyümölcsöző lehetőségeit felismerte, és azokat a hazai viszonyoknak megfelelően átültette a gyakorlatba. Ezek a teológusok körében nagyhatással bíró személyek az 1880-as években id. Szabó Aladár, az 1920-as években pedig Sebestyén Jenő professzorok voltak.³³ Ezután szükség volt egy lelkes és önszerveződő teológusközösségre, akik őszintén és kritikusan felismerték egyházuk történelmi mulasztásait, és önmagukat nem kímélve munkába álltak, a tanulmányaik mellett, a legtöbbször „pro bono” a vállukon cipelték a belmisszió szolgálatát. Végül a hosszú kivárás után az egyházvezetésnek is cselekednie kellett, hogy példának okáért az ifjúsági belmisszióban a református Keresztyén Ifjúsági Egyesület 50 év elteltével, és a Soli Deo Gloria több mint egy évtizedes szolgálata után az egyház hivatalos misszió szolgálataként legyen elismerve.³⁴ Noha be kell vallani, az egyházi felsőbbtség nem rángathatja ide-oda minden újdonságra reflektálva egyházunk kormánykerekét, azt mégis látnunk kell, hogy az 1911-es teológiai reformban megjelent belmisszió elmélete tantárgy egy olyan diszciplína volt a teológusok számára, amellyel már a megelőző emberöltőben is praktizáltak.

Véleményem szerint megfontolandó, hogy mik azok a területek, melyekkel ma egy református lelkipásztor nap mint nap találkozik, de teológiai elméleti megalapozás híján a gondolkodásának formálásában azokra a fórumokra szorítkozhat, amelyek az egyházzal párhuzamosan folytatnak diskurzust. Ebbe a kategóriába sorolom az öt féléves egyházzenei tanegység mellé felveendő modern dicsőítéssel kapcsolatos kurzust, a történelmi egyházakat érintő szimbolika tantárgy mellett a kis- és szabadegyházakkal kapcsolatos teológiai megalapozást, és ifjúsági missziós kötelező (tehát nem fakultatív vagy szemináriumi) tantárgyat. Mindezek elméleti megalapozása rendkívül hiánypótló volna, és noha természetesen „a jó pap

33 LÁNYI Gábor: *Sebestyén Jenő (1884–1950) és a történelmi kálvinizmus*, in: Petrás Éva (szerk.): *A 20. századi magyar protestáns közéletiség arcképcsarnoka*, Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2021, 13–32, 23., ill. LÁNYI Gábor: Sebestyén Jenő, a történelmi kálvinizmus és a Soli Deo Gloria Református Diákszövetség, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 67(2022/1), 226–240, 231.

34 Az 1933-as egyezmény létrejöttéhez nagy érdemek fűződnek Ravasz László dunamelléki püspökhöz, aki ebben az évben körülbelül 3000 református ifjúval és 500 ifjúsági munkással találkozott, hogy számba vegye az eddigi eredményeket és megtárgyalják a kilátásokat. Ugyanakkor nemcsak a belmisszió ifjúsági szervezeteit támogatta, hanem egyházközi és egyházmegyei szinteken is szorgalmazta az „ifjúsági confraternitas”-ok létrejöttét. Ld. KISS Réka – LÁNYI Gábor (szerk.): *Ravasz 100. Püspöki jelentések*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet – Kálvin Kiadó, 2023, 261–262.

holtig tanul” elvén a végzett teológusoknak mindig feladata önmaguk képzése, úgy gondolom, hogy a fentiek figyelembe vétele pozitív mérleggel zárna.

Mi is lehetne más végszó egy ilyen fontos ügy kapcsán, ha nem az, hogy imádkozunk azért, hogy a magyar református teológiai oktatás megújulása mindinkább az Úr Jézus Krisztusra mutasson, és olyan lelkipásztorokat neveljen ki, akik korszerű eszköztárral az örök igazságot hirdetik a rájuk bízott nyáj körében.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FORGÁCS Gyula: *A belmisszió kézikönyve*, Pápa, Magyar Református Egyház, 1925.
- KISS Réka – LÁNYI Gábor (szerk.): *Ravasz 100. Püspöki jelentések*, Budapest, Dunamelléki Református Egyházkerület – KRE HTK Egyháztörténeti Kutatóintézet – Kálvin Kiadó, 2023.
- KÓSA László: *Az egyesületek a budapesti reformátusság életében* in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 1077–1117.
- KÓSA László: *Szabó Aladár és az Új Óramutató*, in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten I.*, Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 511–522.
- KOVÁCS Ábrahám: *A magyarországi vasárnapi iskolai mozgalom kialakulása és szervezeti megerősödése* in: KÓSA László (szerk.): *Reformátusok Budapesten*, 2. köt., Budapest, Argumentum – ELTE BTK Művelődéstörténeti Tanszék, 2006, 997–1013.
- LÁNYI Gábor: *Sebestyén Jenő (1884–1950) és a történelmi kálvinizmus*, in: PETRÁS Éva (szerk.): *A 20. századi magyar protestáns közéletiség arcképcsarnoka*, Budapest, Barankovics István Alapítvány – Gondolat Kiadó, 2021, 13–32.
- LÁNYI Gábor: Sebestyén Jenő, a történelmi kálvinizmus és a Soli Deo Gloria Református Diákszövetség, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Theologia Reformata Transylvanica* 67(2022/1), 226–240.
- RAVASZ László: *Emlékezéseim*, Budapest, Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1992.
- SZABÓ Aladár: A lelkészképzésről I., *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 41(1901/18), 1901. május 5., 273–274.
- SZABÓ Aladár: A lelkészképzésről II., *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 41(1901/19), 1901. május 12., 289–292.
- SZABÓ Aladár: Még egyszer a lelkészképzésről, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 42(1902/12), 1902. március 23., 178–180.
- SZABÓ Aladár: Reformáljuk a lelkészképzést!, *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 36(1893/43), 1893. október 26., 682–684.
- TÓTH-GYÖLLAI Dániel: *Anyaszentegyházunk életségjegye*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, 2023.